

ΤΕΤΑΡΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ : ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1α. 1-Σ, 2-Λ

A1β. i) αὐτοῖς: Ἡ επαναληπτική αντωνυμία χρησιμοποιείται για να αναφερθεί στις φράσεις «περί τάς ἐπιθυμίας» και «περί τάς ὀργάς» που έχουν προηγηθεί.

ii) τούτων: Ἡ συγκεκριμένη δεικτική αντωνυμία αναφέρεται στη λέξη ἐνεργείας που έχει προηγηθεί στην προηγούμενη περίοδο.

B1. Ο Αριστοτέλης στο συγκεκριμένο χωρίο παραθέτει ένα επιπλέον επιχείρημα για την άποψη γίνεται κανείς ηθικός μόνο όταν πράττει ηθικά. Το επιχείρημα το αντλεί από τον χώρο της πόλης, καθώς για τον φιλόσοφο υπάρχει στενή σχέση μεταξύ ηθικής και πολιτικής. Το επιχείρημα που φέρνει ως μαρτυρία («μαρτυρεῖ δὲ») εισάγεται με τον προσθετικό «καί» («καὶ τὸ γινόμενον») και αφορά το έργο των νομοθετών. Βασικός στόχος και επιδίωξή τους είναι να κάνουν τους πολίτες να αποκτήσουν την ηθική αρετή μέσω του εθισμού σε ανάλογες πράξεις και συμπεριφορές («οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθούς, ...»). Στην ουσία το επιχείρημα αυτό έχει ως εξής: αν οι ηθικές αρετές ήταν ἐμφυτες, ὅλες οι ἐνέργειες των νομοθετών να κάνουν τους πολίτες καλούς θα ήταν μάταιες, αφού ὅλοι θα γεννιόντουσαν με ἢ χωρὶς αυτές και οποιαδήποτε προσπάθεια δεν θα μπορούσε να μεταβάλλει αυτά τα χαρακτηριστικά. Ἐτσι αποδεικνύεται αφενός ὅτι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως και αφετέρου ὅτι αυτές δεν αποκτώνται αλλιῶς παρά μόνο με τη διαρκή ἀσκησιμὴ και την επανάληψη ηθικῶν πράξεων. Ὡστόσο, ο Αριστοτέλης επισημαίνει ὅτι κάποιιοι νομοθέτες πετυχαίνουν τον στόχο τους και κατορθώνουν να βοηθήσουν τους πολίτες στην ἀσκησιμὴ της αρετῆς με τον τρόπο που πρέπει, ἐνῶ κάποιιοι ἄλλοι αποτυγχάνουν να ἀσκήσουν σωστά τους πολίτες στην αρετή. Γι' αυτό, ἄλλωστε, και τα πολιτεύματα διακρίνονται σε καλά και λιγότερο καλά («ὄσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἄμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»).

Γι' αυτό και ο Αριστοτέλης συμπληρώνει πως η αρετή γεννιέται ἀλλά και φθείρεται για τους ἴδιους λόγους και με τα ἴδια μέσα, ἐννοώντας τον εθισμό και την ποιότητά του. Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες ἀντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις – φθορά». Για τον Αριστοτέλη, αὐτή ἦταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεσις -> ἀύξηση -> τελείωση -> παρακμὴ -> φθορά. Αὐτή, λοιπόν, η διαδικασία ἀκολουθεῖται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ἴδιους λόγους

ΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΑΥΦΑΔΑ: Α. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008 • Α. Βουλιαγμένης 67 & Αχιλλέως 30, τηλ. 2108943042

www.romvos.edu.gr - email : support@romvos.edu.gr

και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας τα παραδείγματα των οικοδόμων και των κιθαριστών είχε υποστηρίξει όχι μόνο ότι οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τον εθισμό. Αλλά και ότι έχει μεγάλη σημασία η καλή («εὖ») και η κακή («κακῶς») άσκηση στην απόκτηση ή την απομάκρυνση από την ηθική αρετή. Δεν αρκεί, λοιπόν, απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Αυτό το βλέπουμε και στις τέχνες, αλλά και στις ηθικές αρετές. Θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο, και καλοί κιθαριστές, όχι αν παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. Θα γίνουμε λοιπόν ηθικά ενάρετοι, μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρετες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής.

Το χωρίο κλείνει με την επισήμανση του Αριστοτέλη ότι για την καλλιέργεια της ηθικής αρετής απαραίτητη κρίνεται η συμβολή του διδάσκοντος και της διδασκαλίας, της εκπαίδευσης γενικότερα. Ο δάσκαλος θα διδάξει τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής αυτών και θα εκπαιδεύσει στην ορθή άσκηση. Ο δάσκαλος είναι αυτός που θα παρακολουθεί και θα καθοδηγεί τους ανθρώπους στον σωστό εθισμό. Το ίδιο απαραίτητος είναι ο δάσκαλος και στις τέχνες, διότι αυτός θα διδάξει τον ασκούμενο σε μια τέχνη τους κανόνες της και τον σωστό τρόπο εφαρμογής τους.

B2. Ο Αριστοτέλης παραθέτει μια σειρά παραδειγμάτων από διάφορους τομείς συμπεριφοράς του ανθρώπου, τα οποία στηρίζουν τη θέση στην οποία καταλήγει στο απόσπασμα, ότι δηλαδή οι ηθικές αρετές και γενικά τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας αποκτώνται από την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι. Πρώτο πεδίο της ανθρώπινης πράξης από το οποίο αντλεί παράδειγμα είναι τα συναλλάγματα. Τα συναλλάγματα είναι όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων. Στη συναναστροφή μας με τους άλλους ανθρώπους, λοιπόν, («τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»), αν ακολουθήσουμε τον έναν τρόπο συμπεριφοράς, γινόμαστε δίκαιοι, ενώ αν ακολουθήσουμε τον άλλον, γινόμαστε άδικοι («οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»). Πιθανώς, ο Αριστοτέλης δεν αναφέρεται στο σημείο αυτό στην έξη της υποχωρητικότητας, την οποία εμφανίζει ο άνθρωπος που συνηθίζει σε αυτές τις συναλλαγές να δέχεται την αδικία εις βάρος του, γιατί συναντάται εξαιρετικά σπάνια.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Α. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008 • Α. Βουλιαγμένης 67 & Αχιλλέως 30, τηλ. 2108943042

www.romvos.edu.gr - email : support@romvos.edu.gr

Στο παράλληλο κείμενο από την άλλη ο κ. Μιχάλης Σταθόπουλος αναφέρεται στη δικαιοσύνη λέγοντας ότι σε αυτή συναντάται ο αλληλέγγυος κοινωνικός άνθρωπος, αυτός που είναι με άλλα λόγια επιεικής απέναντι στους συνανθρώπους του. Ακόμη κι αν η δικαιοσύνη ορίζεται με αντικειμενικά μέτρα, η δικαιοσύνη ως επιείκεια αποκτά αξία και στον πέραν του δικαίου χώρο, γιατί τότε εκδηλώνεται ως αρετή απέναντι στον συνάνθρωπο (αρετή προς έτερον), με την έννοια ότι κάποιος μπαίνει στη θέση του άλλου, αντιλαμβάνεται την οπτική του και προσπαθεί να τον κατανοήσει. Μέσω μιας τέτοιας διαδικασίας ο φιλάλληλος άνθρωπος στηρίζει τον συνάνθρωπό του -όταν αυτό απαιτείται από τις περιστάσεις- και εκπληρώνει το συνταγματικό του χρέος για κοινωνική αλληλεγγύη. Αυτή η δίκαιη στάση του ατόμου, κατά τον Μιχάλη Σταθόπουλο, εκδηλώνεται σε όλες ανεξαιρέτως τις σχέσεις του στο πλαίσιο του κοινωνικού, του εργασιακού, του πολιτικού και του διεθνικού του ρόλου.

Συμπερασματικά, ο Μιχάλης Σταθόπουλος αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη όπως και ο Αριστοτέλης. Είναι μια ηθική αρετή που εκδηλώνεται ως μεσότητα στις σχέσεις του ατόμου με τους υπόλοιπους ανθρώπους στο πλαίσιο μιας κοινωνίας. Θα μπορούσαμε να πούμε, όμως, ότι ο πρώτος διευρύνει το πεδίο εκδήλωσής της σε όλες τις σχέσεις του ανθρώπου και δεν περιορίζεται στις οικονομικές ή στις παρόμοιες με αυτές συναλλαγές του, ενώ παράλληλα ότι αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη και ως «υποχωρητικότητα» με την προϋπόθεση ότι αυτή προκύπτει ως επιείκεια και φιλαλληλία.

B3. 1-Λ, 2-Λ, 3-Σ, 4-Σ, 5-Λ

B4. Ρυπογόνος – γινόμενον, ανάθεση – νομοθέτου, ένδεια - έδει, ξέφρενος – σώφρονες, διάστρεμμα – αναστρέφεται.

Γ1. Επομένως, ποιος θα τολμούσε, ενώ έτσι έχουν αυτά, να επιχειρήσει τέτοια ενέργεια; Μου φαίνεται μάλιστα ότι είναι φοβερό (παράδοξο) εσείς από τη μία, στους οποίους από την πόλη όλο τον καιρό έχει ορισθεί να φροντίζετε τα ιερά ελαιόδεντρα, ούτε να με τιμωρήσατε ποτέ έως τώρα επειδή δήθεν εργαζόμουν παράνομα, ούτε να με καταστήσατε στον κίνδυνο (της δίκης) με την ιδέα ότι (το) κατέστρεψα, αυτός από την άλλη/όμως, ο οποίος ούτε τυχαίνει να είναι γεωργός/να καλλιεργεί κοντά ούτε να έχει εκλεγεί ως φροντιστής ούτε να είναι σε ηλικία ώστε να γνωρίζει/έχει γνώσεις για τέτοια ζητήματα, να με καταγγείλει ότι καταστρέφω το ιερό ελαιόδεντρο από χωράφι.

Γ2. Ο ομιλητής, απευθυνόμενος στη βουλή, τονίζει ότι θα ήταν πιο εύκολο να έχει προβεί στην παράνομη πράξη για την οποία κατηγορείται τον καιρό των Τριάκοντα τυράννων παρά τον καιρό της αποκατεστημένης δημοκρατίας «Πότερον δέ μοι κρεϊττον ἦν, ὃ βουλή, δημοκρατίας οὔσης παρανομεῖν ἢ ἐπὶ τῶν τριάκοντα». Ωστόσο, ο ίδιος δηλώνει διατεθειμένος να υποστηρίξει σε κάθε περίπτωση την αθωότητά

ΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Α. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008•Α. Βουλιαγμένης 67 & Αχιλλέως 30, τηλ. 2108943042

www.romvos.edu.gr - email : support@romvos.edu.gr

του σχετικά με την κατηγορία ότι έκοψε την ιερή ελιά. Αναφέρει, αρχικά, ότι θα ήταν αδύνατο να καταστρέψει το συγκεκριμένο δέντρο, επειδή βρισκόταν σε περίβολο μόνο του χωρίς άλλα δέντρα γύρω του και ο χώρος περιβαλλόταν από δρόμους και σπίτια. Επομένως, οι γείτονες θα τον έβλεπαν να κάνει κάτι τέτοιο «ἐν ᾧ δένδρον μὲν οὐδὲ ἔν ἐστι, μιᾶς δὲ ἐλάας σηκός, ὡς οὗτός φησιν, ἦν, κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει, ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν, ἄρκτον δὲ καὶ πανταχόθεν κάτοπτόν ἐστιν;». Κανείς δε θα τολμούσε να διαπράξει μια τόσο φανερή και επικίνδυνη πράξη εκτός κι αν ήταν εχθρός του εαυτού του «εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν», πόσω μάλιστα ο ίδιος που ποτέ μέχρι τώρα ούτε έχει τιμωρηθεί για παράνομη εργασία ούτε έχει οδηγηθεί ξανά σε δίκη επειδή τάχα είχε καταστρέψει άλλο δέντρο «μὴθ' ὡς ἐπεργαζόμενον πώποτε ζημιῶσαι <με> μὴθ' ὡς ἀφανίσαντα εἰς κίνδυνον καταστήσαι». Τέλος, θεωρεῖ άδικο που μηνύεται από κάποιον που ποτέ δεν είχε ασχοληθεί με γεωργικές εργασίες, ούτε είχε ορισθεί ποτέ ως φροντιστής ελαιόδεντρων «τοῦτον δ' ὃς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητῆς ἡρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἶδέναι περὶ τῶν τοιούτων, ἀπογράψαι με ἐκ τῆς γῆς μορίαν ἀφανίζειν».

Γ3.α. τούτους δ' οἱ οὔτε γεωργοῦντες ἐγγὺς τυγχάνουσιν οὔτ' ἐπιμεληταὶ ἡρημένοι.

Γ3.β. διαβλήθητι, ἀφανιεῖν, φαίη, περιώκουν

Γ4.α. οὔσης : επιρρηματική **χρονική μετοχή** που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «παρανομεῖν» (γενική απόλυτη),

άδικεῖν : τελικό απαρέμφατο ως **υποκείμενο** στο απρόσωπο ρήμα «ἐξῆν»,

ἐμαυτῷ : ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός ως **δοτική προσδιοριστική αντικειμενική** στο «κακονούστατος»,

ἐλαῶν : **αντικείμενο** στο απαρέμφατο «ἐπιμελεῖσθαι»,

ὡς ἀφανίσαντα : επιρρηματική **αιτιολογική μετοχή** (υποκειμενικής αιτιολογίας) που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταστήσαι» (συνημμένη στο «με»),

ἐπιμελητῆς : απλό **κατηγορούμενο** στο υποκείμενο «ὃς» μέσω του συνδετικού «ἡρημένος».

Γ4.β.

Υπόθεση : εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν (δευτερεύουσα υποθετική πρόταση)

Απόδοση : Πῶς δ' ἂν ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζεις ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου (κύρια – ευθεία ερωτηματική)

Επειδή στην υπόθεση έχουμε **εἰ + οριστική ιστορικού χρόνου** (ἦν : Παρατατικός) και στην απόδοση το ρήμα της κύριας – ευθείας ερωτηματικής πρότασης είναι **δυνητική οριστική** (ἂν ἐπεχείρησα), ο υποθετικός λόγος δηλώνει **το μη πραγματικό**.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Α. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008•Α. Βουλιαγμένης 67 & Αχιλλέως 30, τηλ. 2108943042

www.romvos.edu.gr - **email :** support@romvos.edu.gr

Μετατροπή σε προσδοκώμενο : Πῶς δ', ἐάν/ἄν/ἤν μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ᾧ, ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπιχειρήσω τοῦ χωρίου.

Σχολιασμός θεμάτων :

Το διδαγμένο κείμενο από τα «Ἠθικά Νικομάχεια» του Αριστοτέλη ήταν αναμενόμενο ως προς τη θεματική και το περιεχόμενό του, ενώ οι ερωτήσεις που το συνόδευαν ήταν σαφώς διατυπωμένες και κινήθηκαν στο πλαίσιο της προβλεπόμενης εξεταστέας ύλης. Οι υποψήφιοι που είχαν μελετήσει συστηματικά μπορούσαν να ανταποκριθούν χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες.

Το αδίδακτο κείμενο από τον λόγο «Περὶ τοῦ Σηκοῦ Ἀπολογία» του Λυσία ήταν κατανοητό και δεν παρουσίαζε σημαντικές μεταφραστικές δυσκολίες. Μοναδική ίσως δυσκολία ότι το απόσπασμα που ζητήθηκε να μεταφραστεί ήταν μακροπερίοδος λόγος, που απαιτούσε από τους μαθητές προσοχή και εκφραστική δεινότητα. Το λεξιλόγιο και η σύνταξή του, ωστόσο, ήταν σχετικά προσιτά, επιτρέποντας στους καλά προετοιμασμένους μαθητές να αποδώσουν τελικά με ακρίβεια τη μετάφραση και το νόημα του αποσπάσματος. Παράλληλα, οι γραμματικές και συντακτικές παρατηρήσεις βασιζόνταν σε θεμελιώδεις γνώσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και δεν περιείχαν ιδιαίτερα απαιτητικά ζητήματα.

Συνολικά, τα θέματα χαρακτηρίζονταν από σαφήνεια, διαβάθμιση και προσήλωση στους στόχους του μαθήματος, επιτρέποντας τη δίκαιη αξιολόγηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων των υποψηφίων.

Συγγραφή απαντήσεων :

Σκρέκης Λουκάς, Τρουλάκης Μάνος, Μπισδούλη Ελένη

ΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Α. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008 • Α. Βουλιαγμένης 67 & Αχιλλέως 30, τηλ. 2108943042

www.romvos.edu.gr - email : support@romvos.edu.gr